

SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

Leto XVIII, 10

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

Oktober 1971

Kakšen je pomen slovenske kapele?

Z njo ste hoteli predvsem povedati, da Slovenci dolgujemo svoj narodni obstoj krščanstvu. Sv. brata Ciril in Metod sta položila temelje bodočemu razvoju. Brez sv. bratov in Kristusovega evangelija bi tudi Slovencev ne bilo.

Hotebi ste izpovedati, da želimo tudi v bodoče ostati krščanski narod.

S to kapelo ste hoteli postaviti spomenik vsem tistim, ki so v teku stoletij slovensko ljudstvo vzgajali in mu kazali pot v luči evangelija. V preteklem stoletju v dobi narodnega prebujenja sta zlasti dva moža visoko dvignila baklo evangelija: to sta bila božji služabnik škof Slomšek in škof Baraga.

Slomšek je po zgledu sv. bratov Cirila in Metoda vzgajal naše ljudstvo. Njegovo geslo je bilo: Sveta vera bdi vam luč, materni jezik bodi vam ključ do zveličavne narodne omike. Naj bi bilo vodilno geslo tudi bodočim slovenskim rodovom v novi domovini.

Škof Friderik Baraga je izvršil pionirsko misijonsko delo med ameriškimi Indijanci. Opozoril je Slovence na misijonsko dolžnost, ki jo imamo kot krščanski narod. Njegove besede, ki ste jih vklesali ob njegovi podobi v tej kapele: „Moja edina želja je, da bi bil tam, kjer me želi imeti Bog“, je praktičen potokaz za vsakega kristjana, ki želi nesebično služiti Bogu in ljudem, bodisi doma v domovini, bodisi na tujem na drugih daljnih postojankah božjega kraljestva.

mariborski škof
dr. maksimilijan drščnik
v washingtonu ob
blagoslovitvi slovenske kapele

slovenska kulturna akcija v svetu slovenstva

FRANCE PAPEŽ NA LETOŠNJEM 7. KULTURNEM VEČERU,
OB RAZPRAVLJANJU O PROBLEMIH SLOVENSKE
KULTURNE AKCIJE

SVET SLOVENSTVA leži danes v treh geografskih in duhovnih sferah – so tri bitna in duhovna žarišča: domovina s svojimi celinskimi razsežnostmi, s stoletnimi koreninami duha in z neizčrpno skrinjo besede; okrog te celinske realnosti se razteza obrežni in obmejni pas – zamejstvo, – v katerem je razvito svojsko in močno kulturno in narodnostno življenje; tretja sfera v današnjem sestavu slovenskega življenjskega in duhovnega sveta pa je zdomstvo, postavljeno v zunanji, prekmorski svet... obočje v morju velemerst. To je naš svet, objektivni, fronten, bolj ali manj enoten v sebi, zahtevajoč v vsakem času nove definicije v razmerju z ostalima dvema svetovoma. Pri tem smo z aktivističnim listom GLAS, ki prodira v svet v svojih 1500 izvodi brezplačno, ter z revijo MEDDOBJE na tisti višini, da se dostojno in prizadevno vključujemo v kulturno življenje trojnega slovenskega sveta.

Zdomstvo je kljub svojemu posebnemu in ne-naravnemu obstojnemu ter kulturno narodnostnemu položaju ena od treh realnosti današnjega slovenstva; Slovenska kulturna akcija kot vrhunska zdomska organizacija eksploatira kulturno življenje in duhovno ustvarjalnost tega tretjega, periferne slovenskega sveta. Obenem pa je poklicana, da povezuje – zaradi svojih specifičnih vpogledov v enakosti in nasprotja slovenskega duha ter zaradi svojih višjih odnosov s celotno slovensko problematiko – ta svet z ostalima dvema, se pravi, Slovenska kulturna akcija razteza ali bi morala raztegniti svoje delovanje na celotno duhovno realnost slovenstva.

Današnja SKA je s svojimi impulzivnimi publikacijami – Glas, ki ga urejemo že skoraj kot majhno revijo, in Meddobje, ki naj bi hodilo po najvišjih poteh slovenske revialne tradicije – svetovna organizacija, ki prehaja meje, v katerih je bila nekoč zamišljena in uresničena; je zveza kulturnih ustvarjalcev in članov, ki so aktivni v zavesti svojskega položaja v strukturi vsega slovenstva. Tu je žarišče zdomskega kulturnega dela in ustvarjalnosti, kot je bilo pred stoletjem žarišče razsejano po Dunaju, Pragi in drugih slovanskih mestih.

Moč in edinstvena priložnost Slovenske kulturne akcije je danes v tem, da izkorišča proces razkrajanja in izginjanja, v katerem stoji naša skupnost, obenem pa tudi, da se bitno in življenjsko vključuje v nastajajočo novo stvarnost in v bodočo pogojenost slovenstva. Res je, da je prva naloga naših publikacij, ki se dvigajo nad lokalnim časopisjem in nad revijami društev in strank, v tem, da dokumentirajo slovenskega človeka v teh zemljah, da odkrivajo razsežnosti svobodnega duha in da tvegajo pretres vse naše zdomske problematike, vendar pa nas ozračje modernega etosa vodi takoj iz sebe, v druge realnosti in v druge svetove. Naše publikacije ne težijo samo v trenutno politično zdanost enega sveta, ampak v horizontalne sfere vsega slovenstva. Na tak način in s takim delovanjem se rešujemo kot Slovenci in kot svetovljani.

Položaj naše stvarnosti je edinstven, enkratni in, če ga gledamo oebno-narodnostno, tragičen. Zato je nujna zgodovinska dolžnost, da pišemo in dokumentiramo, da oblikujemo naše simbole in podobo našega človeka – ustvarjalci tega sveta morejo narediti nekaj, kar ni mogoče ustvariti zamejskim in še manj celinskim ustvarjalcem. Lahko rečemo, da Slovenska kulturna akcija združuje v svojih mesečnih in revialnih publikacijah ustvarjalce, ki imajo poseben status v slovenskem kulturnem svetu. Ta posebnost in izrednost bo prihajala toliko bolj

— obrni —

do izraza in do veljave, kolikor bolj se bo približeval fizičnemu občestvu zunanjega, zdomskega sveta njegov konec in zaton. In prav tu leže globlji bitni vzroki, da težimo iz lastnega središča navzven.

Delamo in ustvarjamo za našo tostranost – za slovenstvo po morjih in otokih in atlantskih velemedstih. Tudi za tisti prihodnji rod zdomskega sveta, ki bo znal morda samo še polovico ali četrtino ali desetino slovenskih besed... Namen naših zapisov je, da gredo med bravece tega sveta, čeprav jih je iz leta v leto manj. Takoj nato pa, in prav iz teh vzrokov, da gredo v ves slovenski svet.

Drugo vprašanje: obrnjenost prvega in drugega slovenskega sveta v naš tretji svet. Iščejo kanale, po katerih bi prišla osvežitev – lahko pridejo iz naše, kakor tudi iz drugih sfer slovenstva. Tu, v zdorskem svetu je edini možni in naravni vir pozitivne mladine. V naših publikacijah bomo pozdravili dela mladih moči, naj bodo v katerem koli jeziku. Drugi vir – slovensko zamejstvo. Čeprav je zamejstvo svoj svet, s svojimi problemi in rešitvami, s svojimi cilji in svojimi idejami, nas vendar ta svet spreje-

ma in se nam daje – med obrežjem in otoki so vedno neke vezi... Še eno dejstvo – važno, – ki ga imamo pred očmi: desetine in desetine naših ljudi, tistih, ki so angažirani za širine in svobode zunanjega sveta, živi v zamejskem svetu. Uredništvu Glasa in Meddobja se trudita vzpostaviti nove ali ponovne stike z zdorskimi ustvarjalci, ki živijo v zamejstvu, pa tudi s samimi zamejci – da obrneta njihov pogled v naš svet.

Zadnje veliko vprašanje – domovina. Tudi tam so desetine in desetine, tisoči, ki se zanimajo ali bi se zanimali za delo ustvarjalcev zunanjega slovenstva. A tam je položaj obrnjen: laže pridejo, kot se zdi, njihova dela k nam, kot naša k njim. Ne moremo pozabiti, da nas domovina že več kot petindvajset let popolnoma ignorira, vendar z veseljem sprejemamo njihovo sodelovanje pri nas. Vedno smo imeli zveze s svobodnimi ustvarjalci v domovini in v zadnjem času smo vzpostavili nove. V zadnji številki Meddobja smo postavili npr. na prvo mesto dramsko delo znanega pisatelja ekspresionista, ki nam je svojo stvaritev poslal v objavo. Bodi kakorkoli, a vsaka pošiljka in vsaka ponudba za objavo del iz domovine v naši reviji pomeni priznanje z one strani, priznanje, da smo, da obstajamo in da smo avtentična kulturna organizacija slovenstva.

editorial

franco zeffirelli habla de san francisco de asís

QUIERO dedicar mi vida a causas que valgan la pena, que sirvan a alguien. Hoy tengo una necesidad absoluta de dar buenos ejemplos a todos. La gente está de tal manera distraída, corrompida, que es preciso decir, sin que por ello se sea reaccionario: señores, nosotros no somos la humanidad en que nos están convirtiendo; fijense en torno, porque el hombre ha creado personajes y espíritus como éste, como San Francisco de Asís, que constituyen todavía un ejemplo para todos nosotros. Era un muchacho parecido a tantos muchachos de hoy pero que encontró la fuerza de liberarse de todas las esclavitudes del mundo para defender su propia alma, para servir una causa espiritual. Se opuso a aceptar las estructuras en todos sus niveles. No solamente el familiar o el capitalista de su tiempo, sino inclusive el de la Iglesia de entonces. Rechazó esas estructuras que no dejaban lugar al espíritu del individuo. Inició un pensamiento espiritual, de regreso a la naturaleza, de amor a los animales, de hermandad universal, llevándolo a sus últimas instancias con el ejemplo, viviendo día por día, minuto por minuto, esa filosofía. Por eso me gusta y me ha gustado siempre San Francisco como santo: porque es distinto a los demás. Nunca tuvo deslices peligrosos hacia lo sobrenatural.

SAN FRANCISCO era un hombre de acción; de pequeñas acciones

en realidad, pero de aquellas que cuentan. Lograba convertir a sus contemporáneos con pequeñas cosas, sin hacer discursos complicados ni aterrizando las conciencias. Simplemente estimulándolos a ser buenos, dándole coraje para que fueran buenos.

YO SOY un creyente porque me niego a pensar que el hombre no sea espíritu. Creo que hoy hemos llegado al dilema, a la bifurcación de caminos en que se plantea la cuestión de si el hombre es un conglomerado de células o el portador de un alma. Todo el positivismo, de la Revolución Francesa en adelante, ha sostenido lo primero. Ahora se ha arribado a la exacerbación materialista y las nuevas generaciones se niegan a recitar esa filosofía de la vida y buscan una nueva dimensión, un espacio que se parezca más al hombre, que no sea simplemente un espacio material.

Extraído de las declaraciones de FRANCO ZEFFIRELLI, director de su más reciente creación HERMANO SOL, HERMANA LUNA, film sobre la vida de San Francisco de Asís. FRANCO ZEFFIRELLI ocupa, después de haber realizado su inolvidable obra maestra ROMEO Y JULIETA, un lugar destacado al lado de los gigantes Fellini, Visconti, Bergman, Resnais, Antonioni y Richardson.

kulturni večeri ki bodo

DELO JUGOSLOVANSKE NARODNE ODBRANE V ARGENTINI IN ČILU MED 2. SVETOVNO VOJNO

(10. kulturni večer, v soboto, 6. novembra 1971.)

Po zgledu Narodnega odbora iz prve svetovne vojske se je 31. maja 1941 v Buenos Airesu ustanovila Jugoslovanska narodna odbrana z osrednjim odborom v argentinski prestolnici, ki je potem ustanovil pododbore po vsej državi, obenem pa bil povezan z glavnim odborom v Čile. Namen JNO je bil, nuditi Jugoslaviji denarno in moralno pomoč. Nabrani denar je Narodna odbrana pošiljala begunski vla-

di v London. A skoraj so tudi v Argentini in v Južni Ameriki zapihljale drugačne sape. Londonska vlada in pripadniki Draže Mihajlovića so doživeli poraz.

Predavatelj 10. kulturnega večera, ki bo 6. novembra letos ob osmih v gornji dvorani Slovenske hiše, dr. Srečko Baraga, bo v prvem delu prikazal zunanji obseg dela osrednjega odbora Jug. nar. odbrane v Buenos Airesu med drugo svetovno vojno na podlagi gradiva iz do sedaj še neobjavljenega arhiva te narodne organizacije. V tem bo predavanje zanimivo in novost. V drugem delu pa bo predvajanje izvirnih diapozitivov iz tistih medvojnih let, ki naj dopolnijo vsebino predavanja. Diapozitivi se nanašajo na dobo od razpada Jugoslavije do konca delovanja JNO. Predavanja in razgovori o njem bosta prisostvovala tudi oba bivša tajnika JNO, katerih eden je arh. Viktor Sulčič.

5. oktobra letos je umrl prvi mecen Slovenske kulturne akcije

igor domicelj

Bog mu poplačaj ljubezen do slovenske kulture v tujini! Na bolniški postelji je našemu blagajniku naročal: „Glejte, da bo Slovenska kulturna akcija ostala res samo Kulturna akcija, ne kaj drugega!“ Njegova poslednja želja nam bo verno pred očmi!

posvetitev slovenske kapele v washingtonu

V DNEH od 13. do 15. avgusta letos je bila v Washingtonu, prestolnici Združenih držav, slovesna proslava posvetitve spominske slovenske kapele v Ameriškem narodnem svetišču Brezmadežnega Spočetja.

Tega edinstvenega slovenskega slavlja v svetu se je udeležilo skoraj tri tisoč zastopnikov krščanskih Slovencev iz ZD, pa tudi iz Kanade, Evrope in Južne Amerike. Proslavo je posebej počastila prisotnost 140 romarjev iz Slovenije, ki so s posebnim letalom prileteli z Brnikov v Washington. To je bilo tudi prvo večje versko romanje iz Slovenije v Ameriko, pa tudi sploh prvi skupinski obisk Združenih držav iz srednje in vzhodne Evrope. Med romarji iz Slovenije je bilo šestnajst duhovnikov, ki sta jih vodila mariborski škof dr. Maksimilijan Držičnik in koprski škof dr. Janez Jenko.

V okviru tega vseslovenskega romanja je poleg treh knjižnih, slikarskih in folklornih razstav bilo tudi več množičnih prireditev, ki so izrazile verski, kulturni in spoznavni namen in pomen proslave. V petek, 13. avgusta zvečer, so se udeleženci proslave zbrali na začetnem družabnem večeru v največjem washingtonskem hotelu Sheraton-Park, kjer so romarji stanovali. V soboto so ogledovali ameriško prestolnico. Ob enih popoldne je škof dr. Držičnik posvetil oltar v Slovenski kapeli; ob petih pa je bila posvetitvena akademija Krščansko izročilo Slovencev. Zvečer je bil v Sheraton-Park hotelu slavnostni banket, ki se ga je udeležilo okrog trinajststo oseb.

Na banketu je bilo prisotnih pet škofov, bivši ameriški guverner in senator slovenske krvi Frank J. Lovše, pa mnogo predstavnikov iz Amerike in Evrope. Med petindvajsetimi častnimi gosti pri čelni mizi so med drugimi sedeli dekan K. Sreenc iz Šmihela pri Pliberku kot zastopnik ce-

lovške Mohorjeve družbe; dr. p. Roman Tominec OFM, ki je zastopal materino cerkev brezjanske Marije na Brezjah, pa msgr. Anton Orehar iz Buenos Airesa, ki je zastopal argentinsko slovensko skupnost. V svojem nagovoru na banketu je senator Lovše predlagal ameriški vladi, naj bi odprla konzulat v Ljubljani, prestolnici nove slovenske republike-države, ki je zaradi visoke razvitosti in položaja na severnem Jadranu in na mejah zahodne Evrope posebno pomembna.

V nedeljo 15. avgusta je bila glavna prireditev: slovesnost blagoslovitve Slovenske kapele in slovesna sodarovana maša v glavni cerkvi narodnega svetiliča, ki jo je napolnilo do tri tisoč ljudi. S slovenskima škofoma je sodarovalo petdeset slovenskih duhovnikov iz Evrope in Amerike. Pel je pomnoženi pevski zbor Korotan iz Clevelanda Marijine pesmi, sklepne litanijske pa je pela vsa cerkev.

Msgr. Maksimilijan Jezernik, prorektor Slovenika v Rimu, je na proslavo prinesel osebno podpisano pozdrav in blagoslov zbranim romarjem papeža Pavla VI. V osebni poslanici, ki jo je ob posvetitvi Slovenske kapele za spominsko knjigo napisal in podpisal ameriški predsednik Richard M. Nixon, pa je takole povzel pomen slovenske kapele v Washingtonu: „Kapela, ki jo posvečujete Mariji z Brezij, slovenski narodni Madoni, je spomenik dvanajstim stoletjem slovenskega krščanstva in trajnemu pečatu, ki ga je to ponosno izročilo vtisnilo v vašo življenja in v ameriško zgodovino.“

Ta slovenski pečat, vklesan v marmor ameriškega Narodnega svetiliča, bo pričal o krščanski zgodovini, veri in omiki Slovencev, dokler bo v prestolnici Združenih držav stalo to kamenito Marijino svetišče.

c i r i l a . ž e b o t

študijski dnevi v dragi

MED IZREDNO POMEMBNE DOGODKE slovenske kulturne dejavnosti v svetu štejemo vsakoletne ŠTUDIJSKE DNEVE SLOVENSKE IZOBRAŽENCEV v Dragi, na Tržaškem, ki imajo, kot so zapisali prireditelji, „značaj odkritega izražanja mnenj in pogledov ob spoštovanju vseh nazorov“. Prav zato so povabljeni na to srečanje slovenski izobraženci iz zamejstva, iz Slovenije, iz zdomstva, sploh vsi slovenski razumniki, ki iskreno iščejo rešitev naših narodnih in kulturnih problemov ter čutijo odgovornost svojega poslanstva.

Na letošnjem srečanju slovenskih izobražencev v Dragi, ki je bilo 4., 5. in 6. septembra, je bila sicer neuradno, pa vseeno prisotna tudi Slovenska kulturna akcija po svojem rednem članu dr. JOŽETU VELIKONJI, profesorju na univerzi v Seattlu (Washington, ZD). Dr. Velikonja je imel uvodno predavanje, o izredno pomembni temi „Zdomska Slovenija“. Isti dan je govoril o „Perspektivah slovenske

narodne skupnosti v zamejstvu“ tudi slovenski deželni poslanec v rimskem parlamentu dr. Drago Štoka.

V nedeljo 5. septembra je zborovalcem maševal in med mašo govoril dr. Vilko Fajdiga, univ. prof. slovenske teološke fakultete v Ljubljani. Prvo nedeljsko predavanje je imel takoj po maši o „Psihologiji raznarodovanja in narodnega zatiranja“ primarij psihiatrične bolnišnice v Begunjah na Gorenjskem dr. Jurij Zalokar. Drugi predavatelj pa je bil dr. Gorazd Kušej, univ. prof. v Ljubljani in član Slovenske akademije znanosti in umetnosti z razmišljanjem o „Ustavnih spremembah v Jugoslaviji na področju njene družbeno politične ureditve“. — Na popoldanskem snidenju je isti dan govoril o „Politično ekonomskem položaju Slovenije po novi ustavi“ dr. Vladimir Murko, univ. prof. v Ljubljani, vrsto predavanj pa je sklenil dr. Ludvik Vrtačič, štipendist švicarskega nacionalnega sklada za znanstveno raziskovanje iz Friburga o „Kritičnih pripombah k ustavnim spremembam v Jugoslaviji“.

POJASNILO

Bil sem opozorjen, da bi moje uvodne besede v odprto pismo dr. vladimira truhlarja siju slovenske svobode, objavljeno v Glasu Slovenske kulturne akcije (leto XIII, 8, avgust 1971) mogle biti napačno umevane kot identifikacija z delovanjem in pisanjem prof. Truhlarja. Menim sicer, da so moje besede same v sebi zadosti jasne, da se namreč obračam le proti „večkrat nizkotnemu, neobjektivnemu napadanju in smešenju“ Truhlarja kot osebe. Da pa vendar preprečim vsako možno napačno razlago, naj povem še enkrat, da je bil moj namen, ki ga mi pa ni bilo treba izpolniti, ker se je Truhlar sam oglasil prav z omenjenim pismom, braniti ga pred napadanjem in smešenjem njegove osebe, ki celo njegovemu imenu ni prizaneslo; nisem pa s tem hotel nikomur

osporovati splošno priznane pravice do objektivne kritike njegovega javnega delovanja in pisanja.

Tudi se ne jaz ne odbor Slovenske kulturne akcije nista hotela identificirati z vsebino in načinom pisanja odprtega pisma. Zanj odgovarja avtor sam. Odbor je sklenil soglasno prof. Truhlarju dati možnost, ki je zanjo prosil, da neke v slovenski javnosti pové svojo besedo o napadih, ki jih je deležen v Siju slovenske svobode. Le tako je treba razumeti tudi moje besede, da se bo Truhlar sam mogel bolj učinkovito braniti, kot bi to mogel storiti jaz, ker bo namreč ne le na splošno lahko pokazal na pomanjkljivo etiko Sijeve kritike, ampak bo tudi posamične trditve lahko zavrnil, ker pač sam sebe edini zares pozna.

dr. alojz j. kukovica dj

pogovori z ustvarjalci

blagajnik

slovenske kulturne akcije

ladislav lenček c. m.

Če bi odprla kroniko Slovenske kulturne akcije, bi te prav zares vprašal tole: Ko si pred 18 leti pobudil in bil soustanovnik Kulturne akcije, kakšni so bili razlogi, kakšne potrebe za njeno prisotnost med slovenskim političnim zdomstvom?

V zdomstvo je 1945. odšlo rezmeroma precej slovenskih izobražencev. Posebno ustvarjalci, umetniki vseh panog in znanstveniki so bridko občutili skoraj popolno odsotnost možnosti za slovensko ustvarjalno delo. Skupina katoliških izobražencev, že pred vojno in med vojno zelo delovna, je skušala temu nekako pomagati z izdajanjem kulturnega zbornika Vrednote, ki je izhajal v Buenos Airesu in objavljal leposlovne, znanstvene in likovne stvaritve zdomskih ustvarjalcev. A brž po izidu prvih zvezkov so začeli v finančne težave: le malo je bilo izobražencev med slovenskimi zdomci, ki bi hoteli in mogli segati po razmeroma dragi publikaciji.

Finančna stiska Vrednot je bila povod za ustanovitev Slovenske kulturne akcije, saj je bila v takratnih razmerah možna samo ena rešitev iz gmotne stiske: ustvaritev lastne kulturne organizacije, ki naj bi načrtno pospeševala kulturno ustvarjanje v zdomstvu in slovenskem zamejstvu, po drugi strani pa temu ustvarjanju zagotovila kot odjemalce vse slovenske rojake v svobodi, ki bi bili v svoji zavzetosti za slovensko kulturo pripravljeni ne le uživati kulturne dobrine tega ustvarjanja, marveč tudi sodelovati pri urejanju gmotnih pogojev za to pomembno delo.

Organiziranje kulturnih ustvarjalcev in odjemalcev je bilo tedaj še posebno aktualno, ker je bilo **edino svobodno slovensko kulturno udejstvovanje**, spričo uradnega zasužnjevanja domala vsega slovenskega kulturnega dela v matični domovini. Slovenske kulture žejni rojaki v svetu so si morali sami ustvariti lastno kulturno žarišče: to je bila Slovenska kulturna akcija.

Zakaj je po tvojem SKA ob rojstvu med zdomskimi uradnimi krogi naletela na tolikšna nerazumevanja, napade, sovražnost, medtem ko je med preprostimi slovenskimi kulturnimi odjemalci našla takoj naklonjenost in razumevanje, četudi so prav ti prvi zaslutili in spoznali, da pri Kulturni akciji ne gre za novo prosvetnovzgojno društvo?

Res, ob rojstvu Slovenske kulturne akcije so premnogi zavzdihali: Kaj pa je tebe treba bilo... Tiste čase (1954) je posebno v slovenski skupnosti v Argentini prvačila težnja po čim večjem osredotočenju sil; vsako novo družbeno telo se je nekaterim zdelo nepotrebno in škodljivo cepljenje sil. Skoraj pa rečem, da je bilo pri vsem tudi ščepec ljubosumnosti. Po eni strani je bilo to razumljivo, kajti spočetka smo se vsi zdomci znašli v precej težkem položaju in vsak nov organizem je zase terjal sile in dajatve, ko se že obstoječi še niti niso dobro na noge postavili. To vprašanje so pač najbolj občutili vodilni ljudje. Preprostejši, širši sloji pa so bili novega kulturnega pojava v naši skupnosti zares veseli, če ne za drugo, vsaj iz narodnega zanosa, pa v upanju, da jim bo Kulturna akcija v pomoč pri ohranjanju narodnih vrednot, kar je bil vsaj v prvi generaciji prav gotovo najvažnejši cilj: v Slovenski kulturni akciji so gledali kulturni vrh „Slovenije v malem“.

Kakšen je bil spočetka tvoj donos pri SKA? Kako, da si se kot duhovnik odločil za njeno pobuditev, da si kot duhovnik prevzel najtežjo, najbolj nevhvaležno plat dela v SKA - njene finance?

Ker sem imel pri organiziranju misijonskega dela v tujini nekaj sreče in uspehov, ki so posebno v začetku našega zdomstva vzbujali pozornost, so se možje okrog Vrednot domislili, da bi mogel tudi novi kulturni ustanovi nekako ekonomsko pomagati na noge. Ker sem bil že od študentskih let zelo blizu slovenski kulturni dejavnosti, posebno v gledališču, kot študent klasične gimnazije pa je bil moj profesor slovenščine pisatelj Ivan Pregelj, se mi zdi, da sem se navzel posebne ljubezni do kulturnega ustvarjanja v skupnosti, da si sam nisem nikdar imel za kulturnega ustvarjalca. V begunstvu in zdomstvu smo bili morda duhovniki tisti, ki smo gospodarske težave najmanj doživljali, saj smo povsod brž zaživeli v svoje poklicno delo: brez družine smo se lažje posvečali tudi koristim skupnosti. Še posebej pa me je v kulturno organizacijo priganjala tradicija slovenskega klera, ki je v časih katerekoli narodne stiske vedno skušal pomagati tudi kulturnemu ustvarjalcu; poseben nagib za moj vstop v SKA pa je moje osebno prepričanje, da naj je duhovnik kot predstavnik božje misli in volje povsod blizu narodnemu ustvarjanju in naj k njemu tudi skuša svoje doprinesti. Zato se povabilu prijateljev okrog Vrednot nisem odtegnil: prosili so me, naj najdem rešitev organizacijskega in gospodarskega vprašanja slovenski kulturni ustanovi v izseljenstvu. Da sem ob ustanovitvi in v prvem odboru prevzel mesto blagajnika in ga še danes ohranjam, je prav za prav izvirni greh moje prisotnosti v Kulturni akciji, saj so me v krog kulturnih delavcev pritegnili predvsem, ko in ker so potrebovali tovrstno moje sodelovanje. Menim, da še danes v SKA nisem sposoben česa drugega, kot reševanja njenih organizacijskih in gospodarskih težav. Kajti za gojitve krščanskih vrednot, iz katerih se že po pravilih spočenja, plodi in raste vse ustvarjalno delo Slovenske kulturne akcije, so v odboru in v organizaciji sami drugi, strokovno podkovani, kulturno visoko razgledani slovenski duhovniki, hvala Bogu.

Iz kakšnega finančnega temelja je SKA začela? Je računala na denarno pomoč pri zdomcih? Pri slovenskih kulturnikih? Pri mecenih?

Slovenska kulturna akcija je gmotno začela iz nič, kvečjemu z dolgovi dotedanjih Vrednot. Istočasno pa sem z Zorkom Simčičem in nekaterimi drugimi rojaki ustanovil Slovensko tiskovno družbo, ki je takoj postala solastnik tiskarne Federiko Grote; pred dobrimi desetimi leti pa se je docela osamosvojila in je zdaj samostojna tiskarna Editorial Baraga S.R.L. (ime smo ji vzdeli po našem svetniškem kandidatu škofu Frideriku Baragi). Ker pa je bila največja težava mlade Kulturne akcije prav izdajanje draga in lepo opremljenega tiska, je bil pojav istočasne ustanovitve Slovenske tiskovne družbe in njena vodstvena vloga v prvi tiskarni dejansko naklon božje Previdnosti. Brez Slovenske tiskovne družbe in Editorial Baraga S.R.L. bi bila Kulturna akcija vse življenje v mnogo večjih gmotnih stiskah, kot pa je bila in je.

Slovenska kulturna akcija je že spočetka računala pred vsem z dohodki prodaje svojih publikacij, četudi je vedno iskala tudi izredne injekcije v obliki nekaterih umetnostnih in knjižnih loterij, različnih nabirk (zadnja ob 15-letnici Glasa SKA) in podpore članstva. Spočetka se je prodaja publikacij kar dobro obnesla, ker je bilo še mogoče najti po svetu dobre poverjenike iz vrst še iz domovine zavzetih delavcev za skupnost, posebno ker je bilo v tistih letih praktično skoraj nemogoče prejemati iz matične domovine kakšen kulturni tisk, ki ne bi naravnost grobo vsiljeval sovražni režim in miselnost, pa tudi ker Trst in tudi Celovec, pa Gorica še niso tako močno kulturno zadihali, kot je to danes.

V letih se je v tem pogledu v izseljenstvu mnogo spremenilo. Izobraženci so se morali z vso silo vreči ali v kak neizobraženski pridobitni poklic, ali pa se z grenkobo integrirati v lokalno kulturno intelektualno okolje in delovanje, če so hoteli kot izobraženci še ustvarjati, pa kulturni skrbeti za življenje. Prvi so le preradi zašli v nekakšno pozabo slovenske skupnosti in njenih kulturnih potreb; od drugih pa njihova vcepitev v kulturno delo tujega okolja terja tolikšen napor, da pri vsej dobri volji in pripravljenosti ne morejo trgati svojih ustvarjalnih energij v dve plati: le redki zmorejo biti kulturni delavci dvema narodoma hkrati.

Ko so izšli prvi zvezki Meddobja, v Trstu še ni bilo nobene tiskane slovenske leposlovne ali kulturne revije: danes so tri kar v Trstu, malo čez mejo v Idriji in v Kopru pa tudi: vse te publikacije povsem in mnogo bolj zadovolje kulturne potrebe slovenskega zamejskega kulturnega kroga, kot bi to mogle naše publikacije iz Buenos Airesa, če tudi dobro vemo in z zadoščenjem zapišemo, da nobena od zamejskih revij ne izključuje sodelovanja in plodnega sožitja z našim Meddobjem: marsikateri pisci pišejo v zamejske revije in hkrati v Meddobje in Glas. Poverjenikov po raznih deželah, ki so neobhodno potrebni Kulturni akciji pri širjenju in prodaji zdomskega tiska, je vedno manj, ker starejši, idealni sodelavci počasi hirajo, umirajo... mlajših pa slovenska kultura, tudi Kulturna akcija na žalost ni znala ali pa ni mogla zajeti, vsaj do zdaj še ne. Iz tega razloga se, kljub porastu slovenskega izobraženstva v novih generacijah v zdomstvu, že integriranega v novo domovino, manjša tudi zanimanje za slovenski kulturni napor v izseljenstvu, še posebej za slovensko izseljensko knjigo. To je boleče. A prikrivati to bolečino ne koristi nikomur. Vse to pa seveda založniške težave samo še veča.

Posebnost Kulturne akcije so mecen. Kdaj so se pojavili prvi?

Prvi mecen Kulturne akcije se je pojavil dejansko nenaprosen. Bil je Igor Domicelj, ki je pred dnevi umrl v Buenos Airesu. Staronaseljenec, podjetnik, poln ljubezni do slovenske kulturne tvornosti v tujini. Sredi neke večje prireditve Kulturne akcije v prvih letih se je približal predsedniku in blagajniku in jima ponudil za tedanje čase lep znesek 1000 pesov mesečne podpore. Plemenita gesta, ki ga kot Slovenca lepo spremlja v večnost med nami in onstran ter v slovensko kulturno zgodovino!

Zaradi razvrednotenja argentinskega pesa je ta znesek seveda pozneje izgubljal na veljavi; danes bi bil kaj nepomemben. A tedaj je veljal, še posebno kot primer lepih možnosti za Kulturno akcijo. Kasneje se je pridružil še drug mecen, na prošnjo tedanjega predsednika SKA in urednika Glasa, ki je delno omogočil povečani obseg Glasa in njegovo štirinajstdnevno izhajanje; zadnja leta je tudi ta mecen odšel. Sem in tja so se pojavljali in se še pojavijo priložnostni močnejši darovalci, ki so omogočili razpis prvih literarnih nagrad, pa razpis Velikonjeve literarne nagrade; zadnje čase tudi mecen, ki so gmotno podprli izdajo nekaterih publikacij – industrijalec Herman Zupan, Kreditna zadruga S.L.O.G.A., pa skupina slovenskih duhovnikov.

V bodoče bo moralo biti mecenstvo v Slovenski kulturni akciji pač najpomembnejša postavka, če hoče naša ustanova sploh še živeti, sploh še zvesto vztrajati v svojem poslanstvu. Katerokoli knjižno izdanje se more denarno kriti le, če ima kakšnih 1500 prodanih izvodov! Danes pa pri večini naših publikacij ni prodanih niti 500 izvodov... In ker gre Slovenski kulturni akciji pred vsem za izdajanje Meddobja, mesečnika Glas, pa kvalitetno čim višje stojičih, po možnosti tudi avantgardističnih del, pa znanstvenih elaboratov, ki prav gotovo ne zanimajo širokega kroga slovenskih brancev, pa spet, ker je slovenskega bravnega izseljenstva vedno manj in ker prihaja vedno več kvalitetnega in cenenega tiska iz domovine in zamejstva – bo

kritje tega najvažnejšega izdatka v SKA: njene publikacije nujno navezano na mecene in druge podpornike.

Kako da SKA pri svojih dozodajšnjih 80 publikacijah in vsej mecenski opori denarno ni rentabilna?

Da Slovenska kulturna akcija danes ni finančno rentabilna? Če gledamo bilanco, je aktiv večji kot pasiv; kajti v 18 letih se je nabrala zakladnica neprodanih knjig in revij, o katerih zanesljivo lahko zatrdimo, da so svojevrsten izseljenski kulturni zaklad: danes še mrtev, ki pa morda lahko že jutri zaživi v rokah kupcev in brancev, saj se ti še vedno zanimajo ne le za najnovejša, marveč tudi za prejšnja izdanja. Bolj bravne knjige, kot je npr. Mauserjeva trilogija, so bile finančno pozitivne, vendar ne toliko, da bi krile primanjkljaje pri prodaji nerentabilnih publikacij, kot so Meddobje, različne pesniške zbirke, bibliofilska izdanja, Vrednote in drugo, pa tudi in še posebej mesečnik Glas, ki ga plačujejo le naročniki knjižnih zbirk, vsem drugim pa smo ga doslej v 1500 izvodih pošiljali le za prostovoljne prispevke! Prenekateri prireditve, kulturni večeri – gledališke predstave, se, hvala Bogu, nekako pokrijejo z vstopnino in darovi! – pa vzdrževanje pisarne, vse to je na splošno nerentabilno. Če bi Kulturna akcija delala in publicirala za rentabilnost, zgolj trgovsko, bi kajpada morala opustiti izdajanje prav najvišjih vrednot, za katerih dojezanje široki krogi niso dovzetni; a če bi se to zgodilo, bi se Kulturna akcija dejansko izneverila bistvu svojega poslanstva!

Kakšno je danes gospodarsko stanje v SKA? Kje naglavna bolečina njenega gospodarskega obstoja? More Slovenska kulturna akcija sploh živeti brez trdne gospodarske opore in tal?

Današnje gospodarsko stanje v Kulturni akciji prav gotovo ni rožnato, kot nikdar ni bilo, tudi v prvih letih ne. Težje jo dolgovi, še bolj pa nezmožnost delati in izdajati bolj „sproščeno“, med drugim tudi Glas kot štirinajstdnevnik, pa obsežnejše in bolj pogosto Meddobje: za oboje je vedno več sodelavcev in vedno več zares kakovostno visokega gradiva.

Posebna bolečina Kulturne akcije je, ker avtorjem ne more niti približno, vsaj simbolično nagraditi njihovih stvaritev in prispevkov, čeprav se dobro zavedamo, da je tudi kulturni delavec in pred vsem kulturni delavec vreden svojega plačila! Upamo in zaupamo, da bo Slovenska kulturna akcija vsaj še dve desetletji našla svoje vzdrževalce: naročnike, kupce, podpornike, mecene; pa da bo včasih mogla doseči celo kakšno nesebično neslovensko denarno pomoč, kot ji je to uspelo prav v teh dneh.

Se ti zdi, da res ni mogoče ustvariti posebnega gospodarskega organizma, ki bi skrbel za gospodarsko plat SKA, da bi se zdomskemu ustvarjalcu ne bilo poleg lastne materialne odgovornosti otepati še z gospodarsko ujmo v organizaciji, da bi se lahko v polno vrgel v objem svojemu ustvarjalnemu delu?

Za svobodnejši polet svoje kulturne dejavnosti bi naša ustanova res potrebovala nekšno kolikor toliko trdno gospodarsko osnovo, kot jo predvidevajo tudi pravila. Po mojem bi bila rešitev morda v tem, da bi Slovenska kulturna akcija med vsemi slovensko kulturno dejavnost ljubimi rojaki v zdomstvu in zamejstvu izvedla nabirko, s pomočjo katere bi kupila čim več delnic v tiskarni Baraga S.R.L., saj ta že tako ves čas tiska naše publikacije. Slovenska kulturna akcija bi tako postala solastnik tiskarne, morda celo izključni lastnik podjetja, ki se zlasti v drugi desetletki svojega obstoja vedno lepše in močnejše razcveta. Ustvarili bi si nekaj podobnega, kot je položaj Mohorjeve družbe v Celovcu, ki vse svoje publikacije tiska – v lastni tiskarni!

Kakšni so gospodarski načrti za novo obdobje po juljskem občnem zboru? Kaj bo s publikacijami? Predvsem sta mi važni Meddobje in Glas SKA.

Zadnji občni zbor Slovenske kulturne akcije je izzvenel v smer – tudi odborovi nagibi gredo v to, – naj se razpiše naročnina za revijo Meddobje in mesečnik (pozneje kdaj morda spet štirinajstdnevnik) Glas. Knjižna izdanja pa naj se razpišejo in najavijo, brž ko bi povsem dozorela v pripravi svoje kvalitete in sodobne višine, brž ko bo mogoče vedeti za resničen obseg, opremo knjige. A kot lahko bravei sami razpoznajo: SKA ima Meddobje in Glas za

svoji osnovni publikaciji, ki morata redno izhajati, povsem neodvisno od drugih tudi možnih in zaželenih knjižnih izdaj. Te postavke ne sme spreminjati noben občni zbor in nobena druga okoliščina.

Kakšne so tvoje osebne želje v SKA? Poznaš jo, kot mati otroka pozna, saj si od spočetja, mimo rojstva, njene rasti in njene moške polnoletnosti – 18 let ima – z njo?

Osebnostne želje? Da bi Slovenska kulturna akcija zajela čim več izseljenske in zamejske kulturne tvornosti, da bi bila ustvarjalcu ne le v moralno, marveč tudi v gmotno oporo; da bi zmerno spremljala in vedro zajemala iz vseh pozitivnih tokov sodobnosti; da bi uspela družno z drugimi dejavniki zavreči prehitro raznarodovanje slovenske zdomske, a zlasti intelektualne mladine: saj od njene slovenske zavesti zavisijo tudi bodočnost Kulturne akcije; pred vsem pa: da bi zagona in živosti v Slovenski kulturni akciji, ne pri njenih ustvarjalcih, ne pri njenih kulturnih vrednot žejnih odjemalcih ne omajale klevete in podtikanja o ideološkem izdajstvu, marveč da bi našo kulturno tvornost in Kulturno akcijo samo ta preizkušnja le prečistila, poglobila, utrdila

in vzpodbudila za vrhunsko reševanje slovenske kulturne problematike v zdomstvu in zamejstvu.

Kakšen naj je odnos Kulturne akcije in njenih rednih članov do nove, neuradne slovenske kulture v domovini? Kakšen do kulturno pozitivno usmerjenih kulturnikov doma? Je pri SKA zaželeno njihovo sodelovanje?

Menim, da naj bi se, ne glede na to, kako uradni krogi v matični Sloveniji spremljajo pojav naše ustanove, zavzeli mi v Kulturni akciji za mnogo višji cilj: ne le biti žarišče in središče vrhunske kulturne dejavnosti v zdomstvu, marveč biti tudi kulturna vez med zdomstvom in Slovenijo; pa vsaj skromen pomočnik vsem onim v domovini, ki jim ni dana milost tolikšne svobode, kot je nam, da pomagamo pri gradnji skupnega, nedeljivega zaklada slovenske kulturnosti, ki poleg naše krščanske vere edina zmora zmagati ta našemu narodu tako smrtonosni tok materialistične miselnosti in usmerjenosti, v katerega ga danes surovo peha uradna ideologija v republiki Sloveniji.

n j , buenos aires, septembra 1971

stvaritve

france papež

razvalina življenja 1971

PO PREDSTAVI FINŽGARJEVE DRAME V BUENOS AIRESU

FINŽGAR je pisatelj, ki ga človek bere in to, kar bere, tudi vidi in živo doživlja. V svojih delih pripovedno snov dramatičira, dramsko snov pripoveduje – njegovi značaji so polni in konkretni, življenjsko resnični; bolj kot za odkrivanje globinskih plasti v človeku mu je za odkrivanje življenjske resnice. Tudi stiki s Krekom so vplivali na mladega Finžgarja – kar je bilo že v njegovi naravi, – da je šel iskat snovi svojemu pisateljskemu delu v samo življenje, v slovenskega večinskega človeka – kmeta.

Finžgarjevo delo in posebej še njegova dramatika se razvija in hodi po tistih poteh slovenske književnosti, ki se previjajo iz najširših družbenih plasti naroda in iz katerih je prvi zajemal v svoji narodno vzgojni gorečnosti sam Primož Trubar – tisti Trubar humanist, ki je prijel za pero iz svete povezanosti in usmiljenja do ljudstva ter iz zavzetosti služiti njega kulturnemu napredku. Franc Saleški Finžgar je glas naroda in glas zemlje; v teh najglobljih in svetih prvinah – drugo je danes že na poti pozabljenja – leži smisel njegovega dela in posebno smisel njegove vrhunske dramatike, kjer ima svoje mesto Razvalina življenja.

Ena stvar: preveč poudarjena romantičnost in idiličnost, pa tudi pretirana ljudskovzgojnost gotovo ne kažeta pravega bistva Finžgarjevega dela; njegove osnove so v stvarnosti slovenskega kmečkega ljudstva in v stvarnosti zemlje, iz katere to ljudstvo živi.

Bilo je rečeno, da je značaj Finžgarjevega dela v tem, da ni toliko globoko, kot resnično – vendar, ali ni seganje v resnico tudi seganje v globino? Finžgarjeva beseda zveni bolj življenjsko materialno, kot življenjsko teoretično, vendar, ali ni življenje najprej trdo živeto in šele potem snov za romantiko in teorijo? V uprizoritvi Razvaline življenja 1971, ki sta jo pripravili Gledališki odsek Slovenske kulturne akcije kot svojo 55. predstavo in Slovensko gledališče v Buenos Airesu za sto let pisateljevega rojstva, je režiser Nikolaj Jeločnik spoznal temeljno razliko Finžgarja romantika in Finžgarja umetnika življenja, predvsem pa je v njem iskal tisto globljo, notranjo človeško podobo, o kateri govori ali bi moralo govoriti gledališče teh časov.

Finžgarjeva dramatika ima v slovenskem slovstvu, pa tudi v slovenski družbeni in narodni idejni zgodovini že svoje določeno in oddeljeno mesto. Tu je zapisana tradicija našega človeka, naših ljubezni in sovraštev, našega gospodarstva in trpljenja in zemeljske tragike. Finžgar je realist, ki sega preko kmečke plasti v jedro življenja. Razvalina življenja je – v svoji zrelosti visoko nad romantičnim Divjim lovcom, pa tudi nad Verigo – drama realističnega prikaza tistega usodnega mešetarnenja in špekulantstva pri sklepanju zakonov; je pa tudi drama nečesa globljega, drama ljubezni – v spoznanju človeške narave je pisatelj strnil krepost ljubezni in nenaravnost greha v besedah Tone, ki v drugem dejanju govori:

„Vsaki ženski pove srcé, kam spada. Samo da nekatera prevpije srcé, nekateri pa ga prekričijo drugi. In tako jih na prste sešteješ zakone, ki jih je sklenil Bog. Večino zakonov pa naredi denar in grunti in imenitnost. Tedaj pa je hudič pri hiši.“

Sedim v gledališču sredi milijonskega mesta, pa sem v resnici v Sloveniji pri naših ljudeh; vidim jih kot v nekem novem svetu klasične tragedije. RAZVALINA ŽIVLJENJA 1971 je moderna drama ljubezni in njene tragične usodnosti. Nagla in neustavljiva sila pripelje mlade ljudi na oder in jih pregneta v tistem moralnem redu, ki ga je Finžgar postavil za osnovo svojega svetovnega nazora in svoje umetniške ustvarjalnosti. Resnično – sem doma v slovenskem svetu in vendar v srcu naše zdanosti. Zamislil se v režiserjevo koncepcijo Razvaline: moderna, aktualizirana podoba slovenskega človeka, vržena – dejal bi – v grško tragičnost in iz te postavljena spet v naš čas.

Glavna stran aktualizacije Finžgarjeve drame, ki jo je režiser Jeločnik postavil na oder drzno in nad vse pričakovanje izvirno, je obsežena v umetniškem ovrednotenju in psihološki poglobitvi igralskih likov. Finžgarjevo osnovno razpoloženje se usmerja redno v vzgojnost, pouk in v razkrivanje npravnstvenih zablod – v Verigi pohlep in pravdarstvo; v Razvalini življenja mešetarnenje v srčnih stvarih, pijanstvo in lakomnost. Ta moralna pogojenost v igri privede pri dobrih izvedbah dejanje lahko v tisto tragičnost in usodnost, ki veje iz klasične grške tragedije – tu režiser pokaže, kaj hoče in zmora – pri estetsko in umetnostno manj dognanih izvedbah pa v nekako ljudskovzgojno tendenčnost, brez močnejše in transcendentne življenjske prepričljivosti. Odkrivanje in potenciranje moralnih protislovij slovenskega kmečkega človeka je bilo tokrat pri eksperimentalno kvalitetni izvedbi na slovenskem odru v Buenos Airesu usmerjeno predvsem v odkrivanje posebnih psiholoških struktur, latentnih v tej klasični ljudski igri. Dejanje je teklo v znamenju tragične usodnosti; postavitev drame v nekonvencionalno okolje in v sodobno odrsko izraznost je to usodnost še stopnjevalo. K tej nadrealnostni tendenci so pripomogle v veliki meri tudi ne-kmetiške obleke, moderna scenarhitektura (Frido Beznik) pa režiserjeva dognanja z navezavo zvočne zavese iz J. S. Bachovega Pasijona po sv. Mateju, elektronsko muziko, kot tudi presenetljivi „finale“ z globinskimi, stereofoničnimi odjekmi besed te svoje tragedije nad mrtvo Lenko, nad njeno v rahlem snopu luči in avditorij obrnjeno glavo, medtem ko se vse drugo pogreza v mrak...

Prisiljeni zakon z Martinom (Frido Beznik), ki ga svoji hčeri Lenki (Lučka Potočnikova) določi materialistično racionalni oče, žganjar Urh (Lojze Rezelj), privede dejanje takoj pred rezilo usodnosti. Finžgar pozna do podrobnosti silne srčne strani človeka – Lenka, ki jo je čustveno in z mladostno silo predstavila veliko obetajoča mlada in izrazito gledališka moč Lučka Potočnikova, je z zanosom prvinske ljubezni navezana na Ferjana; Martina pa tudi

že teži razmerje z Urhovo rejenko Tono, ki jo je njenemu pridruženemu tragičnemu in človeškemu liku presenetljivo prevzeto ustvarila Nataša Smersujeva. Martin sprejme vsiljeni zakon, posebno ko Urh na svoj način utemeljuje: ali se pravi siliti, če v trdi temi posvetiš popotniku, da ne pade v brezno?... Lenčka, poročena z Martinom – ki ga je v njegovi ljubezenski in ljubosumni intenzivnosti živo podal Frido Benzik, – začne iskati tolažbo v žganju. V njej je trn, ki se je zaostri proti srcu, ko poženeta žgajnar Urh in Martin – iz „dobrega“ namena – romantično negospodarnega Ferjana s posestva ter se polastita njegove zemlje. Človek ima vtis, kot da je neodvrtljiva usodnost nad življenji obeh glavnih, pa tudi drugih oseb. Martin je vržen v deroko reko – v vrtilcih bije in se otepa ter nazadnje spozna: „Vse to je delo tega prekletega žganjarja.“ Lenčka se kot čustveno žensko bitje komaj zavede resničnosti prepada, nad katerim hodi; ne skuša se rešiti v nobenem trenutku. „Če so vse razdejali v meni, naj bo še zunaj mene vse razdejano. Zdaj mi je vseeno.“ In katastrofa pride naglo – kot v grški tragediji.

Režiser je Finžgarjevo delo postavil v moderno in zato še bolj prepričujočo usodnost. Pri tem se je podal „čez most“, pred katerim se je bil Finžgar, kot je bil sam zapisal, ustavil, v svojsko intenzivno umetniško transpozicijo teksta, ki ga je postavil v čisti prostor, določen le s funkcionalnimi estetskimi predmeti. Luči s svojimi barvnimi kontrasti so bile usmerjene v dimenzijske učinke – ves odrski prostor je dobil s tem neko kozmično ubikacijo. Tu se je mogel dramatski izraz igralcev sprostiti v notranjo, psihološko tragiko – posebno v drugem dejanju je bilo vidno, kako je sestavljeno življenje iz tragične človeške substance.

Seveda – vsa zamisel eksperimenta in modernizacije naše ljudske igre je bila v skladu z osnovno umetniško in psihično ubranostjo režiserja, pa tudi naših mladih igralcev. V tej transpoziciji v našo, dejal bi ameriško zdanost, so našle osebe svoje posebne globinske vrednosti; obenem pa se je pokazala tudi težavnost takega preoblikovanja. Predstavljamo si nekako panoramo, kjer so Finžgarjeve tradicijske in ljudske podobe na skrajni desni, usodobljene osebnosti s svojimi notranjimi prizadetostmi in psihološko odprtostjo pa na skrajni levi. Pokazalo se je, da je mogel režiser popolnoma usodobiti samo nekatere osebe in značaje, ali boljše rečeno, nekatere bolj kot druge. Vse osebe pri tej uprizoritvi je postavil, ali so se mu postavile, po tem

pravilu: bolj je bogato njihovo notranje in psihično življenje, bolj so bile na levi; bolj so njihove funkcije materialne in veristične, bolj so bile na desni.

Lenčka in Tona sta bili npr. polnokrvno na levi se pravi, duševno tako prozorni, da sta zaživel ne samo iz pisateljevega dramskega sveta, ampak predvsem iz sveta večno aktualnih, usodno eksistirajočih likov. Tona, ki je dosegla in spoznala golo resnico svojega osamljenega in razvrednotenega življenja, je človeško morda najbolj dozorel lik drame – režiser jo je tako tudi oblikoval; v zadnjem dejanju pa jo je sploh postavil v ospredje – tu je dejansko nadaljeval, kjer je Finžgar obstal, – da je bila njena tragedija vzporedna z Lenčino tragedijo. Martin – na levi usodobljenosti je bil že nekoliko pomaknjen proti desni, se pravi, v veristično fizično oblikovanost: vrne se k Toni kot k izgubljenemu viru ženske človeškosti, pa je vse le zadnji absurd, kot je zadnji absurd tudi Lenčino pričakovanje Ferjana.

Urh Kante – v sijajni zasedbi Lojzeta Rezlja – je bil tipično plastično izdelan, tako da so bili njegova samozadostnost, pohlep, trdost in brezobzirno očetovstvo povsem pozitivno, desno prepričujoči. Ferjan je manjša, a zahtevna vloga, ki jo je poustvaril Janež Mežnar z dinamično, moško intimiteto. Vlogi potovke Mice (Franciška Rejeva) in kmeta Sirka (Ciril Markež) je pustil režiser v njuni prvotni obliki ljudske slikovitosti, kar je pri naši publik, ki je s svojim razumevanjem resda na levi, s srcem pa na desni strani umetnostnega razpoloženja, izzvalo odobravaljoč smeh, čeprav sta bili obe kreaciji, posebej Mica, pravo gledališko doživetje večera.

Pri svečani predstavi za stoletnico pisateljevega rojstva je med drugim poudaril režiser: „Resnično, Finžgar Franc Saleški je nocoj med nami...“ In res mi je bilo, kot da bi slišal njegov glas, ko sem se pozno v noč vračal proti domu: „Priznam, da sem gledal z nekim nezaupanjem, kaj boste napravili iz dela, ki je, kar je. Razvalino življenja sem napisal iz ljudske snovi in ljudstvu v opombo. Vi ste jo videli v luči časa...“ Zgubil sem njegove besede – v istem trenutku mi je prišel na misel angleški dramatik Christopher Fry, ki pravi v neki svoji meditaciji o sodobnem gledališču: „Zadnja beseda o človeku – v gledališču, kot v življenju – še dolgo ni bila izgovorjena. Vedno je nekaj novega pod soncem, kajti misterij se nikdar ne postara. Težavnost je v dovzetnosti za to novo... biti moramo hkrati stari in novi.“

france papež

začarani gozd marcela prousta

OB STOLETNICI ROJSTVA

podobe

FRANZ KAFKA, James Joyce in Marcel Proust so, poleg drugih – Gide, Huxley, Mann, Hemingway, Musil, V. Woolf, Sartre... trije stebri modernega romana. Vendar ima Proust, čigar sto let rojstva se letos (10. julija) spominja ves literarni svet, med vsemi še posebno mesto – kdo je tako svojevrsten, bleščeč, občutljiv? Proust je danes, skoraj petdeset let po smrti (1922) simbol, ki mu je med geniji romana mogoče iskati primerjave samo v kakem Balzacu, Tolstoj ali Stendhalu. Na nek način, vendar bolj kot kontrast, ga je mogoče postaviti ob Dostojevskega – ne ob njegovo silnost razčlenjevanja dramatičnih dimenzij človekove eksistence, ampak kot globinskega analitika človekove psihe.

Roman, ki je bil v 19. stoletju forum literarnega realizma, poln lastne trdnosti in vernosti, malodane vir dokumentarne stvarnosti, se je na prehodu v to stoletje prerodil – in delež Proustov je pri tem dobljen – v nekak antiroman, zgrajen iz notranjih nasprotev, iz fragmentarne psihične snovi in navidez nesistematičnega prijema zamotanega sodobnega življenja. Njegova bistvena poteza je neko dekadentno vzdušje, kjer so omajane moralne, filozofske in umetnostne stalnice. Nekdanji vitalizem in smiselnost zaokrožene fabule sta se sprevrgla v hipersensibilno zaznavanje neštevilnih, več ali manj pomembnih ali nepomembnih detajlov. Življenje, ki ga ta roman poustvarja, je polno neprehodnih položajev, temin, tesnobe in absurdov – in kdo more obsoditi drznost moderne tehnike romana, kadar je ta pristno drzna in doživeto iskrena?

O Marcelu Proustu, mojstru tako imenovanega notranjega monologa v modernem romanu, si je mogoče ustvariti dolečno osebnost: bolan človek, astmatik, sedentarno za-

prt v svoje zakurjeno stanovanje, navezan na mamila in zdravila. Zvest minuli modi – svoje dni je bil salonski človek – nosi črn suknič s trdim, belim ovratnikom, črn klobuk, bele rokavice... kljub uglajeni meščanski vljudnosti je podoben grotesknemu zarotniku, ki si je pozabil sneti krinko. V romanu „Jean Santeuil“ opiše takole samega sebe: „Roža, pritrjena na zavihu njegovega sukniča iz zelenega ševota, in samoveznica iz lahkega katuna, ki je posnemala vzorec na zavihu, sta pričali, kako iskren je izraz na njegovem obrazu, bleščeč in veder kakor pomladno jutro, potrjevali sta njegovo lepoto, ki ni bila razmišljujoča, pač pa morebiti blago zamišljena... pričali sta o srečni rahločutnosti njegovega življenja...“ S tem pa je nakazan že tudi splošen značaj njegovega umetniškega dela.

Nasprotno od našega Cankarja Proust ni poznal ekonomskih težav: bil je iz bogate meščanske hiše, po materi židovske krvi. V njem, kakor tudi v njegovih junakih, sta navzoča dandizem in frivolnost; njegove osebe prihajajo iz francoske findselske družbe, iz plasti bogate buržoazije – so procesija mondenih aristokratov, elegantnih diletantov, rafiniranih dekadentov, sumljivih dam. In vendar je „Iskanje izgubljenega časa“ (A la recherche du temps perdu) orjaško delo, ki ga je bil zmožen ustvariti svetovljan in obenem človek z izredno notranjo in zunanjo disciplino. Izgubljeni čas je roman, sestavljen iz vrste podromanov, ki so izhajali v letih od 1913 do 1928; obsega sedem delov: V Swannovem svetu, V senci cvetočih deklet, Guermentska stran, Sodoma in Gomora, Jetnica, Izginula Albertina in Najdeni čas. Avtor, ki je leta 1919 prejel Goncourtovo nagrado – takrat šele je prodr l v publiko in v svet –

— obrni —

je opravil to ogromno delo, čez 3300 strani, skoraj priklenjen v svojo bolezensko ječo. Roman je pisan v prvi osebi, pisatelj gleda komedijo izginevajoče francoske aristokratske kaste iz svojega doživljajskega in zornega kota, vpleta vanjo svoje reminiscence, predvsem pa je roman analiza in opazovanje lastnega umetniškega ustvarjanja.

Značilnost Izgubljenega časa je v brezkončnem valovanju vtisov, spominov in opazovanj. Čeprav so osebe v vseh delih romana iste in tudi okolje je v glavnem nespremenjeno, gleda Proust na človeka kot na vsoto zaporednih stanj, "états successifs". Življenje je metamorfoza, spreminjanje perspektiv, vijuga vrednotenja. Prek vsega Proustovega dela se vleče ta relativizem. Vojvodinjo Guermantsko doživlja npr. avtor kot idealno plemkinjo, kot poetično in skrivnostno damo, nedosežno, na skrivnem ljubljeno, in vendar se mu sprevrže končno v navadno, prazno žensko. Metamorfoza barona Charlusa je v tem, da se iz ljubimca gospe Swannove spremeni v homoseksualca – metafizične silnice prevajajo usodnost tisti svet in tisto družbo, ki je v svojem zgodovinskem propadu že irealna, podvržena nujnim metafizičnim razveljavam.

Proust opisuje družbo, v kateri opravlja čas brezobzirno delo; tragično se spreminja v spomin vse, kar je bilo v njej in v njenem svetu lepega in velikega vse, kar je bilo frivolnega in tudi gnilega. Spomin se rešuje v umetniškem oblikovanju in tako se rešuje tudi avtor sam – zaprt in obsojen v samoto spozna, da je trdno le to, kar je v času in kar je umetniško ustvarjeno. Prava vsebina romanov Izgubljenega časa je iskanje in utemeljevanje človekovega – se pravi, pisateljevega – smisla življenja; je iskanje nečesa trdnega v neustavljivem požiranju časa – in to trdno najde Proust v samem požiravcu, v času.

Proust je z umetniškim oblikovanjem svojih duševnih razpoloženj in spominov ustvaril veliko impresionistično podobo svojega sveta in družbe, ki sicer sama na sebi ni zanimiva, da, celo dolgočasna in neumna je, vendar je freska polna mikavne izrazitosti in življenjske globine. Človek ima vtis živega veselja. Vtis? Da, če je poezija vtis neslutene in nadčutno zaznavnega. Proustovo delo je ogromna poetična zgradba, poustvarjena v merjeni emotivni strukturi. Avtor je s svojo impresionistično tehniko osvetlil še tako neznatne poteze časa in življenja; včasih se za svoje osebe ne zmenijo leta in leta, a ko jih vzame ponovno pod lečo, se to zgodi s takim pointilističnim bogastvom zaznave, da se nam nenadoma zablesti v tisoč odtenkih luči in barv vsa okolica in vsaka stvar. Bistvena značilnost tega genija modernega romana je v njegovem mojstrskem razčlenjevanju – je pravi freudovski psihoanalitik, ki se spušča v najskritejše globine človekove duše, predvsem pa nenehno preiskuje vire in moči lastnega umetniškega ustvarjanja. André Gide pravi, da se nam pri branju Proustovega dela zgodi kot kratkovidnežu, ki pogleda skozi očala in nenadoma zagleda tisoč podrobnosti, kjer je bila prej brezoblična gmota in vidi v srcu stvari – kot v pravljici svet. Proust sam piše: „Včasih se mi je primerilo, da mi je korak zastal zaradi stvari, ki ni imela najmanjše zveze z literaturo in skrbmi, ki mi jih je povzročala, zadržala me je posebna slast, ki mi jo je vzbudila kakšna streha, odsev sonca na kamnu ali vonj kakšne steze, in zdelo se mi je, da se skriva tam daleč za njimi, tam, do koder ne seže oko, nekaj, kar se mi ponuja, kar me vabi in česar kljub trudu ne morem in ne morem odkriti. Ker sem čutil, da je ključ v teh stvareh

samih, sem obstal negiben na mestu in gledal, vdihaval vonj in si prizadeval, da bi z mislijo segel delj od slike ali vonja... trudil sem se, da bi si natančno zapomnil črto strehe ali odtenek kamna, ki sta se mi, ne da bi vedel zakaj, zdela polna nečesa neznanega, voljnega, da se mi odpreta in mi izroči tisto, čemur sta služila le za pokrov.“

Proustov ustvarjalni zanos je še posebno intimen do narave – ob njej je nedosežno poetičen, dojema jo z nekim mladostnim razumevanjem in bitnim občutjem. Ves obkrožujoči svet ima zanj nekaj osebnega, mističnega, skrivnostnega. Iz romana „V Swannovem svetu“ si moram izpisati tale odstavek: „Méségliška in guermantska stran sta zame predvsem bogati ležišči duhovnih zakladov, trdna tla, na katera se opiram še dandanes. Takrat, ko sem hodil po njunih stezah, sem veroval v stvari in ljudi, zato so tiste stvari in tisti ljudje, ki sta mi jih dali spoznati, edini, ki mi še kaj pomenijo in ki mi darujejo še kaj radosti. Bodisi, da mi je usahnila ustvarjalna sila, bodisi, da se resničnost oblikuje le v spominu – cvetje, ki ga vidim sedaj prvič, se mi ne zdi pristno cvetje. Méségliška stran s svojimi španskimi bezgi, glogovci, plavicami, maki in jablanami, in guermantska stran s svojo reko in kapeljni, lokvanji in zlatičami, sta za vselej ustvarili v mojem srcu podobo krajev, kjer bi rad živel in kjer predvsem terjam, da človek lahko ribari in čolnari, si ogleduje razvaline gotskih utrd in vidi sredi žitnih polj cerkev, kakršna je Sveti Andrej na Polju, monumentalno, kmečko in kot žitni stog zlato cerkev; plavice, glog in jablane, ki jih srečam včasih na kakšnem popotovanju, se spuste, ker leže v isti globini, to se pravi na ravini moje preteklosti, takoj v zaupen pogovor z mojim srcem.“

So odstavki, v katerih je obsežen ves Proust in kjer je njegov pogled na življenje poln tistega optimizma, ki v visoki umetnosti poje himno življenju. Proust ne ustvarja simbolov in mitov, kot kak Kafka ali Joyce, tudi ni rezek in zavdajajoč kot Gide, ne razumar kot Valéry – Proust čisto preprosto zapisuje, oblikuje vtise in zaznave, odstira spomine, preiskuje morje človekove psihe. Je nekaj podobnosti med njim in Debussyjem. Proust ustvarja tisto posebno vizijo sveta, ki jo vidimo na slikah impresionistov ali slišimo v kaki simfoniji – vizijo polno luči, atmosfere, poezije.

Marcel Proust je „težak“ avtor; branje njegovih del zahteva posebno duhovno disciplino – njegov stil je posnetek zapletenih duševnih razpoloženj, stavek je nevedno dolg, zamotan, poln metafor in psiholoških razčlenjevanj. Njegovo delo je kot ogromna preproga; André Gide je zapisal o njem v NRF leta 1921: „Vanj se vstopi kot v začarani gozd: že pri prvih straneh se človek izgubi, a je srečen v svojem tavanju. Ne ve, kje je vstopil, niti, kako daleč je do roba gozda. Včasih se zdi, da hodi na mestu, drugič spet, da se premika ne da bi hodil. Tu vse mineva; človek ne ve, kje je, ne kam gre...“

BERTONCELJ — ARKO

dhaulagiri

KNJIGA SLOVENSKEGA
POGUMA IN ZMOGLJIVOSTI

izredno aktualna
zdaj, ko gre v argentinski
navezi na Mont Everest

spet Slovenec
ing. Jure Skvarča.

Izdala in založila Slovenska kulturna akcija.

Prodajna cena: vezana 12, broširana pa 9 pesov.

DAROVI

Jože Omahna, Argentina, 20 pesov
Milena Mikolič, Argentina, 20 pesov
Antonija Račič, Argentina, 15 pesov
p. Valerijan Jenko OFM, Avstralija, 10 dol.
Štefka Mikuš, Argentina, 30 pesov

Prostovoljni prispevki 6. kulturnega večera,
18. junija 1971, 12,80 pesov

podporna članarina

dr. Alojzij Voršič, Argentina, 30 pesov